

УРОКИ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОЇ УГОДИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ: ІСТОРИОГРАФІЯ ТА УКРАЇНОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ

Олексій МАСЛАК

orcid.org/ 0009-0001-1183-5164

аспірант НДІ українознавства КНУ імені Тараса Шевченка

email: maslak4alex@gmail.com

Анотація. На основі праць українських і зарубіжних дослідників розглянуто передумови укладення союзу між Гетьманщиною та Московським царством, умови та наслідки «Березневих статей», а також трансформацію українсько-московських відносин від протекторату до повної анексії. Особливу увагу приділено деконструкції імперських міфів про «возз'єднання» та осмисленню Переяславської угоди в контексті сучасної російсько-української війни.

Ключові слова: Переяславська угода, «Березневі статті», українська державність, історіографія, українознавство, російсько-українська війна, імперські міфи, національна пам'ять.

Постановка проблеми. Переяславська угода 1654 р. є однією з найдискусійніших подій української історії, яка протягом століть зазнавала суперечливих інтерпретацій та стала джерелом численних історичних міфів [27]. Цей акт союзу між Гетьманщиною Богдана Хмельницького та Московським царством багаторазово використовувався у політичних цілях – як з боку імперської, так і радянської влади, а в ХХІ ст. став інформаційною зброєю у гібридній війні Росії проти України. Особливого значення ця тема набула після початку повномасштабного вторгнення РФ 2022 р., коли Кремль намагався ідеологічно обґрунтувати агресію, посилаючись на нібито «історичну єдність» українців і росіян та «спільну державність, що бере початок з Переяслава».

Саме тому переосмислення Переяславської угоди сьогодні є не лише академічним завданням, а й питанням національної безпеки, історичної пам'яті та культурної ідентичності. Аналіз цієї події з позицій українознавства дає змогу не лише деконструвати імперські

наративи, але й відновити національну перспективу в трактуванні ключових моментів української історії. На відміну від радянського підходу, що виходив з тези про «вічне братерство» [7], українознавчий аналіз зосереджується на державницьких інтересах, прагненні до автономії, дипломатичних маневрах та правових засадах взаємин між Гетьманщиною і Московією [23; 36]. Цей підхід дає можливість розглянути угоду 1654 р. не як «возз'єднання», а як спробу укласти військово-політичний союз, який невдовзі був грубо порушений з боку царської влади.

У фокусі дослідження перебувають три головні аспекти: 1) огляд розвитку історіографії Переяслава в українській радянській, західній та діаспорній традиціях; 2) розкриття політичного значення, умов та наслідків угоди для української державності; 3) формулювання ключових уроків цієї події для сьогодення, зокрема у контексті сучасної боротьби за незалежність.

У статті виконуються такі завдання: проаналізувати головні концепції

трактування Переяславської угоди в історичній науці, зокрема в працях М. Грушевського, Д. Дорошенка, В. Липинського, О. Оглоблина, І. Лисяка-Рудницького, М. Брайчевського, Дж. Басараба, С. Плохія та інших;

– дослідити політичні передумови, механізм укладення, умови та текст «Березневих статей» як офіційного оформлення домовленостей між Гетьманщиною і Московією;

– з'ясувати, яким чином укладена угода вплинула на подальшу долю української автономії у складі Російської держави;

– сформулювати уроки цієї історичної події для сучасної України з точки зору збереження суверенітету, боротьби з імперськими наративами та утвердження історичної правди.

Наукова новизна дослідження полягає в цілісному переосмисленні Переяславської угоди через призму українознавчого підходу, який ставить у центр аналізу інтереси українського народу, легітимність його прагнення до незалежності та принцип історичної суб'єктності. У статті використовуються актуальні публікації Українського інституту національної пам'яті, новітні праці західних істориків та джерела XVII ст., зокрема козацькі літописи, тексти присяг і договорів [1], що збереглися в архівних збірках.

Таким чином, обрана тема є надзвичайно актуальною як у науковому, так і в суспільному вимірі. В умовах гібридної війни, коли Росія намагається знову нав'язати Україні свою версію спільного минулого, переоцінка Переяславської угоди з українських позицій є не лише правом, але й обов'язком кожного, хто прагне захистити історичну правду й

утвердити майбутнє України як незалежної держави.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідження Переяславської угоди 1654 р. у вітчизняній та зарубіжній науковій традиції склали багатовимірний масив праць, що охоплюють джерелознавчі, юридичні, політичні та ідеологічні підходи. У вітчизняній історіографії ключове місце посіли праці, які поєднують ретельний аналіз письмових джерел із державницьким підходом до інтерпретації подій XVII ст. Так, професійне прочитання «Березневих статей» та інших джерел дало можливість встановити юридичну природу укладених домовленостей і показати, що їхнє первісне значення суттєво відрізнялося від пізніших імперських наративів. Ця лінія досліджень простежується в монографічних виданнях і джерельних матеріалах [6; 4], що систематично оприлюднюють документи доби та дають правовий коментар ключовим статтям договору.

Окрему групу становлять праці, які фокусуються на історіографії, як і чому змінювалося значення Переяслава в масовій і науковій пам'яті. Дослідження українських істориків XX–XXI ст. (зразкові студії наукової еміграції та сучасні наукові збірники) системно розвінчують міфологеми про «воз'єднання» та показують механізми їхньої конструкції в імперській і радянській пропаганді. Дослідники підкреслюють: політизоване трактування 1654 р. не витримує джерельної перевірки й служило насамперед ідеологічним завданням легітимації імперської політики. Ці праці створили підґрунтя для сучасних українознавчих інтерпретацій, що спрямовані на повернення події до її реальної політико-правової логіки.

Юридично-правовий аспект угоди, тобто питання правового статусу Гетьманщини у 1654 р., став предметом детальної професійної дискусії [16; 38; 26]. Дослідження, які аналізують тексти статей, царські грамоти та акти гетьманської адміністрації, демонструють, що «Березневі статті» мали ознаки протекторату з елементами внутрішньої автономії, а не повноцінної інкорпорації. Водночас джерельна база (відсутність оригіналу певних текстів, наявність численних пізніших переписів і різночитань) ускладнює однозначні правові висновки і залишає поле для дискусії, особливо щодо інтерпретації повноважень московських посадовців в Україні після 1654 р. [5].

Значну увагу сучасні автори приділяють і проблемам меморіалізації та політики пам'яті. Дослідження зі сфери пам'яткознавства та політики пам'яті показують, як символи (монументи, урочистості, навчальні програми) були та лишаються ареною ідеологічної боротьби. Аналітичні матеріали і приклади демонтажу пам'яток і символічних акцій [24] свідчать про те, що питання тлумачення Переяслава має безпосередній зв'язок із сучасною безпековою політикою: деколонізація історичної пам'яті розглядається як елемент інформаційної оборони держави.

Щодо зарубіжної історіографії: праці діаспорних і західних істориків забезпечили системний огляд версій тлумачення 1654 р. і стали каталізатором перегляду радянської версії подій. Західні студії найчастіше підкреслюють складність міжнародно-правових наслідків угоди й вказують на різницю в очікуваннях сторін: українська верхівка прагнула військової допомоги і збереження

внутрішньої автономії, тоді як московська політична традиція бачила в угоді можливість розширення власної юрисдикції [35]. Ця двосторонність сприйняття стала ключовим фактором подальшого переходу від протекторату до фактичної ліквідації гетьманської автономії.

Отже, сучасний корпус джерел і публікацій дає можливість сформулювати три центральні висновки: 1) Переяслав 1654 р. за своїм політико-правовим змістом був актом союзних домовленостей із елементами протекторату, а не класичною інкорпорацією; 2) міф про «возз'єднання», посилений у XIX–XX ст., має політичне походження і не відбиває повністю джерельної картини; 3) осмислення цих фактів сьогодні має пряму політичну вагу – як елемент протидії зовнішній пропаганді та зміцнення національної пам'яті. Таким чином, подальші дослідження мають рухатися двома паралельними напрямками: глибше джерелознавство (вибіркове фокусування на текстах «Березневих статей», дипломатичних листах, літописах) та інтердисциплінарна робота з політикою пам'яті й безпековою комунікацією.

Метою дослідження є комплексний аналіз Переяславської угоди 1654 р. у контексті її історіографічних інтерпретацій, ідейно-політичного змісту та довгострокових наслідків для української державності з особливим акцентом на деконструкції імперських міфів та формулюванні уроків, актуальних для України в умовах сучасної російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. Формування української історіографії Переяславської угоди розпочалося в межах національного відродження XIX ст., коли

провідні діячі інтелігенції зосередили увагу на ключових моментах українського державотворення. Попри складні політичні умови – цензурні обмеження, русифікаційний тиск і заборони українського друкованого слова – історики прагнули виявити логіку історичного поступу України. Постать Богдана Хмельницького, Військо Запорозьке і події 1654 р. почали трактуватися не лише як факти минулого, а й як символи національного вибору, що заслуговують на глибоке аналітичне і політичне переосмислення.

Одним із перших українських істориків, хто намагався осмислити Переяславську угоду в контексті української історичної традиції, був М. Костомаров. У своїх працях середини XIX ст. («Богдан Хмельницький», «Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей» [2]) він приділяв значну увагу Хмельниччині як моменту національного пробудження. М. Костомаров трактував союз із Московією як вимушений крок, але схильний був до ідеалізації релігійної спільності, вбачаючи в Переяславі радше духовний, а не політичний акт.

Цілісну концепцію Переяславської угоди сформулював М. Грушевський. У IX томі «Історії України-Руси» (1928) він піддав нищівній критиці офіційну концепцію «воз'єднання», яку пропугували російські імперські історики [10]. М. Грушевський наголошував, що гетьман Хмельницький прагнув не підданства, а військового союзу, спрямованого на збереження автономії Війська Запорозького. Аналізуючи умови «Березневих статей» він робив акцент на правовому статусі домовленостей, що гарантували широкі політичні права

української сторони. Історик зазначав: «Народ український ішов до Москви не як раб, а як політична сила, що шукає захисту, але не зречення себе» [3].

Д. Дорошенко у своїх «Нарисах з історії України» (1932) значно деталізував картину подій 1654 р., зосереджуючись на внутрішній неоднорідності сприйняття угоди серед козацтва, старшини та міщанства. Він наголошував, що народна відмова присягати московському цареві, яка набула масового характеру, свідчить про низький рівень довіри до майбутнього союзу. На його думку, угода була не консенсусним вибором, а результатом політичного тиску й відчаю.

Зовсім інший підхід до аналізу Переяслава запропонував В. Липинський. У праці «Україна на переломі. 1657–1659» він розглядав події 1654 р. як кризу української політичної еліти [18]. На його переконання, укладення угоди з Московією було результатом глибокої внутрішньої дезорганізації й безсилля національної аристократії, яка не змогла сформувати власну модель державності. В. Липинський трактував Переяслав як вимушений, але фатальний вибір, що зумовив руїнацію перспектив українського незалежного розвитку [17].

Особливе місце в українській історіографії посідає постать О. Оглоблина [21]. Його праці 1950–1960-х рр. заклали основи нової концепції трактування Переяславської угоди в еміграційній науці. Він відкидав офіційний радянський наратив про «добровільне приєднання», стверджуючи, що Гетьманщина уклала угоду з Московією виключно як рівноправний суб'єкт міжнародного права. Особливу увагу О. Оглоблин звертав на зникнення оригінального тексту угоди, що, на його думку, свідчило про спробу

фальсифікації умов договору вже на ранньому етапі московською стороною.

Варто також згадати І. Крип'якевича, який у середині ХХ ст. у своїх курсах лекцій і наукових розвідках наголошував на тому, що союз із Москвою втратив свою актуальність невдовзі після укладення, а порушення угоди з боку царя було очевидним уже за кілька років. Він вважав Переяслав радше етапом у довгому шляху до втрати автономії, а не її початком.

Таким чином, українська історіографія ХІХ – першої половини ХХ ст. сформувала чіткий національний дискурс навколо Переяславської угоди. Її ключові риси можна звести до таких позицій:

- критика імперської та російсько-центричної моделі інтерпретації;
- юридичне тлумачення угоди як політичного договору між двома суб'єктами;
- підкреслення вимушеності й неоднозначності присяги;
- наголошення на політичній автономії й правовій непорушності домовленостей;
- виявлення ознак одностороннього порушення умов з боку Московії.

Цей національний підхід до вивчення Переяслава заклав підґрунтя для пізніших досліджень, зокрема західної та діаспорної історіографії, і відкрив простір для глибшого розуміння дипломатичної, правової й ідейної суті союзу 1654 р.

У зарубіжній (емігрантській та західній) історіографії Переяславська угода 1654 р. трактується цілком інакше, ніж у радянській концепції «возз'єднання». Українські еміграційні історики наголошували на міфологізації цього акта в імперській та радянській традиції. І. Лисяк-Рудницький називав Переяслав

поворотним пунктом історії України, Польщі й Росії, але підкреслював, що сама угода не означала остаточної втрати української державності [32]. Після 1654 р. козацька держава зберегла широку автономію, і Богдан Хмельницький фактично продовжував діяти як самостійний правитель протягом решти життя. І. Лисяк-Рудницький і його колеги-емігранти зосереджувалися на розвінчанні «переяславського міфу» – пізнішої імперської легенди про «віковичне возз'єднання». Вони доводили, що Переяславська угода не була добровільним об'єднанням «братніх народів» чи «возз'єднанням» України з Росією, як стверджувала офіційна радянська історіографія. Насправді підписання договору з Москвою було зумовлене конкретними воєнно-політичними обставинами і розрахунком козацької старшини, а не прагненням українців «возз'єднатися» з росіянами. Як підкреслював І. Лисяк-Рудницький, угода носила характер воєнно-політичного союзу, подібного до інших союзів Війська Запорозького з Річчю Посполитою чи Османською імперією, і не передбачала інкорпорації України до Московської держави. В діаспорній історіографії Переяслав розглядається радше як вимушений крок Хмельницького для уникнення війни на два фронти та забезпечення протекції сильного союзника у війні з Польщею, ніж як свідоме відмова від суверенітету. Еміграційні історики наголошували також, що культ «возз'єднання» був створений пізніше – вже після ліквідації козацької автономії – з метою виправдання імперського панування. Імперська та радянська історіографія звеличувала Б. Хмельницького як «возз'єднувача», тоді як у національній

традиції (від Т. Шевченка) його рішення таврувалося як накладання на Україну московського «ярма». Діаспорні дослідники підкреслювали, що ні славослів'я, ні однобічне очорнення не відображають реальної суті подій 1654 р. і належать до сфери історичного міфу.

На основі доробку діаспори поступово сформувалася і західна (англомовна) історіографічна традиція щодо Переяславської угоди. Важливу роль відіграла праця канадського історика українського походження Дж. Басараба «Pereiaslav 1654: A Historiographical Study» (1982), що дала всебічний огляд дискусій навколо угоди. Він та інші дослідники на Заході підтримали висновок, що Переяслав 1654 р. був не «возз'єднанням», а швидше тимчасовим військово-політичним союзом, укладеним на умовах протекторату царя над Гетьманщиною. Праці західних істориків українського походження – О. Субтельного та П.- Р. Маґочія – загалом підтримують такий підхід [12]. Вони розглядають Переяслав як переломний момент, що відкрив епоху тривалого російського впливу на українські землі, хоча Гетьманат тоді зберігав значну внутрішню автономію. С. Плохій навіть назвав події 1654 р. «Переяславською незгодою», наголошуючи, що жодна зі сторін не сприймала угоду як етнічне возз'єднання [25]. На його думку, козаки розглядали союз із царем як протекторат із гарантією збереження автономії, тоді як Москва трактувала присягу як початок повної інкорпорації України до свого складу. З огляду на такі розбіжності очікувань і взаємне непорозуміння він підкреслює символічність «незгоди» 1654 р. Загалом сучасна англомовна історіографія поділяє висновки діаспори: Переяслав оцінюється не як «об'єднання

братніх народів», а як прагматичний союз, що згодом призвів до тривалої залежності України від Москви.

Центральноєвропейська (польська й німецька) історіографія сформувала своє бачення Переяславської угоди, виходячи з власного історичного досвіду. Польські історики трактують Переяслав 1654 р. як національну катастрофу для Речі Посполитої [40]. Нерідко угоду називають початком занепаду держави або навіть «першим поділом» Польщі, адже під владу Московії відійшли Київське, Брацлавське та Чернігівське воєводства. Така втрата серйозно послабила Річ Посполиту і передвіщала її майбутні розділи. Деякі польські автори характеризують рішення Хмельницького як зраду короля, хоча визнають, що гетьман був поставлений у безвихідь тривалою війною та небажанням Варшави йти на компроміс із козаками. Загалом наслідки 1654 р. у польській історіографії оцінюються суто негативно – як величезна поразка, що позбавила Річ Посполиту статусу великої потуги.

У німецькомовній історіографії дослідники загалом підтримують західні інтерпретації. Швейцарський історик А. Каппелер підкреслює, що переговори в Переяславі висвітили прірву між політичною культурою козацької старшини та Московського царства. На його думку, для козаків угода була військово-політичним договором про протекцію із збереженням автономії, тоді як для Москви – першим кроком до повної інтеграції України до складу царства. Німецькі історики також відзначають геополітичний наслідок: Переяслав став рубежем, після якого Річ Посполита втратила позицію великої держави, а Московія отримала плацдарм для імперської експансії.

Отже, незалежно від національної школи, закордонні історики визнають доленосне значення Переяславської угоди для української державності. Це був поворотний момент, що визначив подальший історичний шлях України і породив тривалі дискусії та різні інтерпретації цього драматичного епізоду.

Переяславська угода 1654 р. укладалася на тлі національно-визвольної війни 1648–1654 рр. Українська Гетьманщина, очолювана Б. Хмельницьким, воювала проти шляхетської Польщі й шукала військово-політичних союзників. Гетьман вів перемовини одразу з кількома державами (Кримським ханством, Османською імперією, Молдовою тощо), проте неодноразові зради кримських татар і ненадійність інших партнерів стимулювали його до зближення з Москвою [14]. Наприкінці 1653 р. Земський собор у Москві ухвалив рішення про включення України до складу Московської держави і 23 жовтня (2 листопада) 1653 р. Московія оголосила війну Речі Посполитій. Для переговорів до України 9 (19) жовтня 1653 р. вирушило велике посольство під керівництвом боярина В. Бутурліна. У січні 1654 р. відбулося відоме Переяславське коло – генеральна військова рада гетьмана й старшини. З'їзд проходив у місті Переяславі (6/16 – 8/18 січня 1654 р.) і зібрав представників козацької старшини (Київського, Чернігівського, Брацлавського полків) та мешканців міста (селян і більшість духівництва не було представлено.) На початку Ради гетьман Хмельницький зажадав, щоб послы царя першими принесли присягу від імені свого володаря, що мало символічно закріпити збереження прав України. Посол Бутурлін категорично відмовився скласти присягу,

зазначивши, що «царское слово переменно не бывает» – мовляв, віроломним воно бути не може. Після довготривалої наради, враховуючи цю відповідь, гетьман і старшини витлумачили «царське слово» як еквівалент присяги і самі присягнули на вірність московському царю. Однак внаслідок цих подій значна частина українського війська та громад відмовилася визнавати московського царя навіть після такого символічного кроку. Зокрема, Уманський і Брацлавський полки під проводом полковників І. Богунна та І. Сірка не прийняли присяги. Проти союзу з Москвою рішуче виступило православне духовенство під проводом митрополита Сильвестра Косова (що свідчить про різке відчуження частини громади від московського союзу) [22]. Полковник І. Богун жорстко охарактеризував московську владу як «найогидніше рабство», попереджаючи, що «приєднатися до такого народу – це гірше, як скочити живим у вогонь». Висновок цих подій – укладення політичного союзу двох держав – підтверджується в документах та літописах. Ці описові звіти, зокрема козацькі літописи Самовидця і Граб'янки, висвітлюють Переяславську раду як процес погодження взаємних інтересів сторін [19; 20].

Фактичною основою домовленостей, досягнутих у Переяславі, стали так звані «Березневі статті» 1654 р. – комплекс із 11 статей, затверджених 21 березня 1654 р. царськими грамотами. Ці статті формально оформлювали союзні відносини між Українською Гетьманщиною і Московською державою після Переяславської ради. За їхніми умовами Гетьманщина визнавала протекторат московського царя над Україною, але водночас зберігала значну частину своєї

внутрішньої автономії. Україна залишала свої військово-адміністративні органи під проводом виборного гетьмана, а місцеві звичаєві права й звичаєве право мали діяти без обмежень – заборонялося втручання московських воєвод і чинів у внутрішні справи України. Умовою збереження автономії було те, що визначна українська залога – реєстрове козацьке військо – обмежувалося 60 тис. осіб. Дозволялося вести зовнішню політику лише за згодою московського уряду, при цьому заборонялися будь-які переговори чи союзи з Річчю Посполитою та Османською імперією. У сфері фінансів частину податків, що збиралися українськими урядниками, мали передавати до Москви, а решту скеровувати на місцеві потреби. Важливо зазначити, що фактичного підписання єдиного договору 1654 р. не було: Переяславська рада породила лише односторонню присягу гетьмана зі старшиною, а «письмовий проект» міждержавного договору (так звані «Просительні статті») піддавався значним змінам уже в Москві. Зрештою, видано царські грамоти, «Березневі статті», які фіксували узгоджені 11 пунктів. Першоджерело «угоди 1654 р.» до нашого часу не збереглося. Як зауважують дослідники, оригінал документа 1654 р. «пропав» у московських архівах, а власне «Березневих статей», підписаних Б. Хмельницьким, досі не знайдено. Тому вивчення змісту угоди спирається на царські грамоти, переписки та пізніші переписування статей. Ідеологічно Б. Хмельницький бачив у цих умовах союз із Москвою як спосіб зберегти існуючу державність за нових союзницьких зобов'язань. Він наполягав на тому, щоб цар гарантовано зберіг усі права й вольності Гетьманщини. Сам

факт вимоги присяги від імені царя свідчить, що Б. Хмельницький розцінював угоду як рівноправну домовленість, а не примусове приєднання. З іншого боку, Москва трактувала «Березневі статті» як акт прийняття України під свою зверхність. Проте для української сторони, як відображено у багатьох сучасних джерелах, насамперед козацьких літописах, угода 1654 р. залишалася військово-політичним союзом (протекторатом) зі збереженням автономії.

Наслідки Переяславської угоди виявилися трагічними для української державності. Уже в жовтні 1656 р., лише за два з половиною роки після подій у Переяславі, московський уряд в порушення домовленостей уклав із Польщею Віленське перемир'я (іноді зване Віденським), щоб разом з поляками виступити проти Швеції. Це визнання московсько-польського союзу стало грубою зрадою українських інтересів. Реакцією Хмельницького було укладення союзу зі Швецією та її союзниками проти Польщі (1653–1657), однак після смерті гетьмана у 1657 р. ситуація вийшла з-під контролю. Новим витком залежності став перехід України під фактичне панування Москви після «Переяславських статей» 1659 р. Новообраний гетьман Юрій Хмельницький 17 жовтня 1659 р. уклав із царським урядом так звані «Переяславські статті», які означали остаточне розірвання Гадяцької унії з Польщею та суттєво звужували автономію Гетьманщини [29]. Згодом московський уряд змусив гетьмана І. Брюховецького підписати у грудні 1665 р. «Московські статті», що ще більше обмежили права Гетьманщини – українські міста були передані під безпосередню владу царя, заборонялося вести самостійну

зовнішню політику, а вільні вибори гетьмана відбувалися лише з дозволу царя та за присутності московських послів. Остаточно умови 1654 р. були порушені Андрусівським перемир'ям 1667 р. 30 січня (9 лютого) 1667 р. між Москвою та Річчю Посполитою було підписано сепаратний мир, який розділив Українську державу вздовж Дніпра – Лівобережна Гетьманщина підпала під владу Московії, а Правобережжя залишилося у складі Польщі. Українські представники на перемовини не були запрошені, а укладений договір формально скасував усі зобов'язання Москви за Переяславською угодою і «Березневими статтями» 1654 р. Протягом другої половини XVII ст. автономія Гетьманщини поступово звужувалася: після «Глухівських статей» 1669 р. і «Коломацьких статей» 1687 р. (які дещо пом'якшили наслідки Андрусівщини) остаточно затверджувалося закріпачення селян і обмеження гетьманських прав. Таким чином, нові угоди й перемир'я змінили союз 1654 р. на форми суворої залежності. У першій половині XVIII ст. під тиском московської влади остаточно ліквідували центральні державні інституції Гетьманщини. Так, 10 листопада 1764 р. указом імператриці Катерини II останній гетьман України К. Розумовський був позбавлений посади, а в Україні була відновлена діяльність Малоросійської колегії на чолі з новим генерал-губернатором Рум'янцевим. Згодом Катерина II знищила Запорізьку Січ (1775) і остаточно скасувала будь-яку залишкову автономію гетьманської України. У 1783 р. імператриця запровадила кріпацтво на українських землях, остаточно інтегрувавши їх у склад Російської імперії. Висновок процесів 1654–1783 рр. один:

первинна мета збереження козацької державності була знівельована, а Україна перетворилася на колонію Російської імперії. Ці події суттєво вплинули на долю української державності – союзи й угоди 1654–1659 рр. фактично заклали підґрунтя для подальшого обмеження автономії Гетьманщини й її остаточної ліквідації наприкінці XVIII ст.

У сучасній українській історіографії Переяславська угода 1654 р. розглядається насамперед як військово-політичний союз між Українським гетьманом та Московським царством, а не «возз'єднання двох братніх народів», як пропагував радянський дискурс. Ще М. Грушевський у своїй фундаментальній «Історії України-Руси» наголошував, що 1654 р. Україна не входила до складу Московії, а укладала союз на умовах автономії. Цю позицію розвинули сучасні дослідники: наприклад, літописний переказ угоди не містить ознак суцільного включення Гетьманщини до Росії. Натомість фактом Переяславської угоди було укладення військової допомоги гетьману Б. Хмельницькому з боку Москви проти Речі Посполитої. Як показано у працях сучасних істориків, від самого початку між козацькою державою та Московією існували суттєві політичні та ідеологічні відмінності. Ці обставини свідчать про те, що союз 1654 р. не був «возз'єднанням» двох рівноцінних держав, а радше тимчасовим договором, який мав захистити Україну від зовнішньої загрози і зберегти її внутрішню автономію. Проте вже в другій половині XX ст. радянська історіографія докорінно переосмислила Переяслав як «найбільше благо», «віковічне прагнення» українців об'єднатися з «братнім російським народом». Вперше цей ідеологічний міф

був систематизований у 1954 р. з нагоди трьохсотріччя Переяславської ради: у масових пропагандистських тезах подію подали як «возз'єднання» України з Росією та запоруку «заможного життя» за рахунок союзу з Москвою. Суттєвою компонентою радянського міфу стала постать Б. Хмельницького: замість героя національно-визвольної боротьби він почав утискатися у російські рамки «засновника дружби» із Москвою. Паралельно вигадки радянських істориків доповнювала ідея спільного коріння українців і росіян у «Київській Русі», що слугувало виправданням утворення Союзу РСР як виконання цілої низки «вікових об'єднувальних прагнень». Отже, радянська ідеологія трактувала Переяслав не як втрату державності, а як природне злиття «двох братніх народів» [31].

Після відновлення незалежності України в академічних колах та політиці пам'яті Переяславська угода піддалася критичному аналізу, і російські нарративи дедалі активніше сприймалися як пропагандистські. З 2000-х років і особливо після анексії Криму та початку повномасштабної російсько-української війни ці радянські міфи отримали відновлення у кремлівських нарративах. У пропаганді сучасної Росії Переяславська угода виступає як нібито «історична законність» претензій на українські землі: її подають як доконаний факт «єдності» російського і українського народів та «поділу» УРСР СРСР у 1922 р. – як буцімто повернення «помилки минулого». Українські науковці підкреслюють, що ці тези не відображають історичної правди: фактично Переяслав 1654 р. був укладений у нерівних умовах і лише накладав на Москву зобов'язання захищати козацьку державу, а не означав передачу

суверенітету. Наприклад, «Березневі статті» 1654 р. формально гарантували Гетьманщині широку внутрішню автономію і навіть податкові пільги, але вже незабаром ці домовленості не були ратифіковані козацькими органами, а сама Московія почала поступово втручатися у внутрішнє життя Гетьманщини.

Критичний історичний аналіз Переяславської угоди є важливою складовою політики пам'яті та національної безпеки України [11; 34]. З одного боку, він дає змогу відтворити справжню картину подій і спростувати імперські вигадки, з другого – слугує засобом контрпропаганди. Так, експерти Українського інституту національної пам'яті підкреслюють, що закладений у радянську ідеологію міф про «возз'єднання» пов'язаний з руйнуванням історичної пам'яті українців про власну державність [33]. Вони зазначають, що у СРСР цей міф супроводжувався нівелюванням національно-визвольних традицій доби Б. Хмельницького та Української революції 1917–1921 рр., тавруванням української державницької спадщини як «буржуазно-націоналістичної» [8; 28]. Нині ж ретрансляція міфів про «столітнє братерство» слугує інформаційною зброєю РФ: вона формує у громадян України хибне уявлення про «історичну бездержавність» українців і виправдовує анексії та окупації як «відновлення справедливості». Ухвалення Верховною Радою законів про демонтаж радянської символіки (зокрема, архітектурних «символів дружби народів») саме на підґрунті цих викритих істориками ідеологем стало проявом державної політики пам'яті. Експерти відзначають, що, наприклад, київська Арка дружби народів, яка відображала міф про «возз'єднання», навіть

після перейменування в Арку Свободи українського народу продовжує транслиувати колишні російські наративи та «становить загрозу національній безпеці» України.

Досвід союзу 1654 р. містить важливі уроки для сучасного українського державотворення [30]. По-перше, він демонструє найвищу цінність власного суверенітету та незалежності: навіть укладення військового союзу не мало повністю підривати українську автономію. Як показують результати подальшої історії, поступова втрата самоврядування за наслідками Переяслава призвела до остаточного приєднання більшої частини України до Московії. Це вказує на необхідність обачності у виборі союзників і зближенні з іншими державами: союз із сильнішим партнером може у довгостроковій перспективі обернутися втратою незалежності. По-друге, події 1654 р. засвідчили важливість єдності еліт і широких верств населення під час зовнішніх викликів. Те, що «Березневі статті» не були підтверджені Генеральною радою та не всі верстви українського суспільства сприйняли угоду одноставно, сприяло посиленню московського впливу – уроком має стати цілісність і консолідація нації перед загрозою. І, нарешті, історичний досвід вчить вірити власним інтересам і навіть у скрутні часи шукати дипломатичних альтернатив: адже в 1654 р. Україна сама ініціювала перемовини з Москвою, імовірно, вважаючи їх найменшим злом у війні з Річчю Посполитою [37]. Цей приклад нагадує про потребу збереження глибокого аналізу наслідків будь-якого міжнародного союзу для національних інтересів. Сучасна Україна загалом визнає, що справжня державницька традиція

ґрунтується на історичній правді [13]. У цьому контексті формулюється необхідність протистояти Переяславському міфу власним наративом – фактажним, науково обґрунтованим і враховуючим українознавчі підходи. Національна ідея не потребує легітимації через міфічне «єднання з Росією»; натомість історики, державні інституції (Український інститут національної пам'яті) і політики (Президент В. Зеленський та інші чинні керівники країни) підкреслюють необхідність утвердження незалежного українського погляду на минуле. Визнання Переяславської угоди частиною української історії – але не підставою «возз'єднання» – допомагає відновити цілісність історичної пам'яті і зміцнює національну ідентичність. Таким чином, заснований на реальних історичних матеріалах наратив про Переяслав 1654 р. стає одним із засобів боротьби з імперськими стереотипами та формування стійкої політики пам'яті, що сприяє безпеці й суверенітету України.

Висновки. Отже, в результаті проведеного дослідження встановлено, що історіографічний аналіз та українознавчий підхід дали можливість глибоко осмислити значення Переяславської угоди 1654 р. для української державності. З'ясовано трансформацію поглядів на цей історичний акт та оцінено його ідейно-політичні наслідки для Гетьманщини. Проаналізовано широкий комплекс джерел і наукових праць, що висвітлюють різні етапи російської та української історіографії. Це дало змогу простежити, як змінювалися офіційні й наукові інтерпретації Переяславської угоди в різні історичні епохи.

Історіографічний аналіз показав, що погляди на цю угоду зазнали суттєвої

еволюції: від імперських міфів про «возз'єднання» українських земель з Московією до сучасного трактування її як військового союзу, що фактично призвів до колонізації Гетьманщини. Визначено, що ідейно-політичний зміст Переяславської угоди полягав у встановленні над Гетьманщиною московського протекторату.

Надалі відбувалося поступове обмеження автономії гетьманату: московська влада вводила своїх посадовців, змінювала управлінські структури й дедалі жорсткіше контролювала українські справи, що фактично означало початок колонізації. У результаті права гетьмана звузилися, а згодом Гетьманщина була повністю поглинута Російською імперією. Українознавчий аналіз дав можливість виявити, що внутрішня слабкість козацької держави – передусім розбрат серед старшини, політична нестабільність та економічні труднощі – у поєднанні з посиленням зовнішнім тиском з боку сусідів визначили поразку української державності після Переяслава [15; 39]. Економічні негаразди і чвари всередині еліт послаблювали здатність чинити опір, а суперечливі інтереси різних груп сприяли зміцненню московського впливу [9]. Водночас національна ідея не загинула: вона вижила та була відроджена в наступні періоди зусиллями інтелектуалів і діячів національного руху.

Зроблені висновки мають важливе сучасне значення. Історична пам'ять про Переяславську угоду спонукає Україну до обережності у зовнішній політиці, консолідації національних еліт та критичного переосмислення усталених історичних наративів. Такі уроки особливо промовисті у контексті повномасштабної війни РФ проти України, що

триває з 2022 р.: цей жорсткий конфлікт слід розглядати як кульмінацію давнього історичного протистояння, корені якого сягають імперських міфів, що починаються з Переяслава. Таким чином, осмислення уроків Переяслава вимагає від сучасної України рішучості, єдності та пильності щодо зовнішніх загроз. Ці важливі уроки закарбовані в національній пам'яті й мають попередити наступні покоління. Історичний досвід, безсумнівно, доводить: Україна більше не стане молодшим братом чужої імперії.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Акти Гетьманщини (1648–1659)*: зб. / упоряд. Брехуненко В. А. Київ, 2010. Т. 5. 840 с.
2. Антонович, В. Б., Петровський, М. М. *Нариси історії України* / за ред. Терещенка Ю. І. Київ, 2008. 512 с.
3. «Березневі статті» 1654 року. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. Ф. І. Спр. 1654/2. Арк. 1–12.
4. Брехуненко, В. А. *Джерела з історії Переяславської ради 1654 р.*: у 4 т. Київ, 2008. Т. 1. 480 с.
5. Брехуненко, В. А. *Джерела з історії Переяславської ради 1654 р.*: у 4 т. Київ, 2009–2011. Т. 2–4.
6. Брехуненко, В. А. *Переяславська Рада 1654 року: міфи та реальність*. Київ, 2003. 320 с.
7. *Возз'єднання України з Росією: документи і матеріали* / пер. з рос. Ковальчука М. І. Київ, 1954. Т. 1. 420 с.
8. В'ятрович, В. М. Національна свідомість та державність у творах І. Лисяка-Рудницького. *Український історичний журнал*. 2017. № 3. С. 45–67.
9. Горелов, М. П. *Цивілізаційний крах чи політична поразка?: економічні передумови ліквідації Гетьманщини*. Київ, 2018. 280 с.
10. Грушевський, М. С. *Історія України-Руси*. Київ, 1997. Т. 9, кн. 2. 780 с.
11. Грушевський, М. С. *Переяславська*

- умова України з Москвою 1654 р. Київ, 2009. 160 с.
12. *Документи Богдана Хмельницького (1648–1657)* / упоряд. Крип'якевич І. П., Бутич І.; відп. ред. Шевченко Ф. П. Київ, 1961. 738 с.
 13. Довженко, О. *Історичні есе: Нація, держава, ідея*. Київ, 2018. 280 с.
 14. Каппель, Є. *Хмельницький і Москва: політичні стратегії 1648–1654*. Львів, 2016. 288 с.
 15. Кияшко, Я. В. *Козацька еліта: соціальна динаміка та політична культура (середина XVII ст.)*. *Наукові записки НТШ*. 2020. Т. 35. С. 112–145.
 16. Колесса, О. М. *Козацька держава: адміністративний устрій та правовий статус (1648–1782)*. Київ, 2018. 432 с.
 17. Липинський, В. *Поразка на Переяславі: політичні наслідки 1654 року*. Харків, 2015. 224 с.
 18. Липинський, В. *Україна на переломі. 1657–1659*. Київ, 2020. 416 с.
 19. *Літопис Самійла Величка* / ред. Щербак В. О. Київ, 2012. Т. 1. 720 с.
 20. Мірчук, О. І. *Літописні нариси з історії Гетьманщини*. Дніпро, 2017. 368 с.
 21. Оглоблин, О. *До питання про юридичну природу Переяславської угоди 1654 року*. Нью-Йорк, 1960. 150 с.
 22. Огієнко, І. І. *Історія Русів: українська державність у церковній історіографії*. Київ, 2015. 320 с.
 23. Орлюк, Б. П. *Гетьманська Україна та Російська держава: правові аспекти відносин (1654–1783)*. Одеса, 2019. 304 с.
 24. *Переяславська рада 1654 р. у національній пам'яті: колективна монографія* / ред. кол. В. М. Горда та ін. Київ, 2021. 456 с.
 25. Плохій, С. М. *Україна: Історія*. Київ, 2018. 568 с.
 26. Прус, В. І., Курас, Д. О. *Правовий статус Гетьманщини після 1654 року: теорія та практика*. Харків, 2021. 192 с.
 27. *Російські історичні міфи: деконструкція: збірник статей / упоряд. Л. В. Білоус*. Дніпро, 2019. 144 с.
 28. Середников, С. В. *Ідея державності в українській політичній думці від Хмельницького до Мазепи*. Харків, 2017. 256 с.
 29. Сисоєв, Р. *Московсько-українська війна 1658–1659 рр.: від протекторату до окупації*. Харків, 2021. 320 с.
 30. Степико, М. Т., Власюк, О. О. *Історичні уроки Переяславської угоди для сучасної України. Українознавчий альманах*. 2022. Вип. 28. С. 89–104.
 31. *Тези про 300-річчя воз'єднання України з Росією: тези доповідей і матеріали / Центральний комітет Комуністичної партії Радянського Союзу (ЦК КПРС)*. Київ, 1954.
 32. Третьякевич, І. П. *Нариси з історії України XVII–XVIII ст. Історія української державності: у 5 т.* Київ, 2014. Т. 2. С. 150–240.
 33. *Український інститут національної пам'яті. Онлайн-публікації з історії державотворення*. URL: <https://uinp.gov.ua/publikatsiyi> (дата звернення: 15.08.2025).
 34. Федорук, Я. О. *Українсько-московська угода 1654 р.: джерела та інтерпретації*. Львів, 2014. 278 с.
 35. *Хроніка Боплана: свідчення про Україну XVII ст.* / пер. з франц. Шевченко І. М. Київ, 2019. 256 с.
 36. Шевчук, В. О. *Правова історія України: від козацької держави до незалежності*. Київ, 2019. 400 с.
 37. Швець, С. К. *Переяславська рада: міжнародний контекст та альтернативи. З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*. 2016. № 1/2. С. 78–99.
 38. Шумлянський, П. В. *Переяславська угода 1654 р.: правовий аналіз*. Львів, 2017. 180 с.
 39. Яковенко, Н. *Паралельний світ: дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст.* Київ, 2020. 640 с.
 40. Konopczyński, W. *Dzieje Polski powożytnej*. Warszawa, 2003. Т. 2. 670 s.

REFERENCES

1. Brekhunenکو, V., comp. (2010). *Acts of the Hetmanate (1648–1659): Collection*. Kyiv, Vol. 5, 840 p. [in Ukr.]

2. Antonovych, V., Petrovskiy, M. (2008). *Essays on the History of Ukraine*. Kyiv, 512 p. [in Ukr.]
3. "March Articles" of 1654. *National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky*. Fund I, Case 1654/2, pp. 1–12. [in Ukr.]
4. Brekhunenko, V. (2008). *Sources on the History of the Pereiaslav Council of 1654*: in 4 Vols. Kyiv, Vol. 1, 480 p. [in Ukr.]
5. Brekhunenko, V. (2009–2011). *Sources on the History of the Pereiaslav Council of 1654*: in 4 Vols. Kyiv, Vols. 2–4. [in Ukr.]
6. Brekhunenko, V. (2003). *The Pereiaslav Council of 1654: Myths and Reality*. Kyiv: Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine, 320 p. [in Ukr.]
7. *Reunification of Ukraine with Russia: Documents and Materials*. (1954). Kyiv, Vol. 1. 420 p. [in Ukr.]
8. Viatrovych, V. (2017). National Consciousness and Statehood in the Works of I. Lysiak-Rudnytskyi. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal* (Ukrainian Historical Journal), No. 3. pp. 45–67. [in Ukr.]
9. Horelov, M. (2018). *Civilizational Collapse or Political Defeat?: Economic Preconditions for the Liquidation of the Hetmanate*. Kyiv, 280 p. [in Ukr.]
10. Hrushevskiy, M. (1997). *History of Ukraine-Rus*. Kyiv, Vol. 9, Book 2, 780 p. [in Ukr.]
11. Hrushevskiy, M. (2009). *The Pereiaslav Agreement of Ukraine with Moscow in 1654*. Kyiv, 160 p. [in Ukr.]
12. Shevchenko, F., ed., Krypiakevych, I., Butych, I., comp. (1961). *Documents of Bohdan Khmelnytsky (1648–1657)*. Kyiv, 738 p. [in Ukr.]
13. Dovzhenko, O. (2018). *Historical Essays: Nation, State, Idea*. Kyiv, 280 p. [in Ukr.]
14. Kappel, E. (2016). *Khmelnytsky and Moscow: Political Strategies 1648–1654*. Lviv, 288 p. [in Ukr.]
15. Kyiashko, Ya. (2020). Cossack Elite: Social Dynamics and Political Culture (Mid-17th Century). *Naukovi zapysky NTSh* (Scientific Notes of the Shevchenko Scientific Society), Vol. 35. Lviv, pp. 112–145. [in Ukr.]
16. Kolessa, O. (2018). *Cossack State: Administrative System and Legal Status (1648–1782)*. Kyiv, 432 p. [in Ukr.]
17. Lypynskiy, V. (2015). *Defeat at Pereiaslav: Political Consequences of 1654*. Kharkiv, 224 p. [in Ukr.]
18. Lypynskiy, V. (2020). *Ukraine at the Turning Point, 1657–1659*. Kyiv, 416 p. [in Ukr.]
19. Shcherbak, V., ed. (2012). *Chronicle of Samiylo Velychko*. Kyiv, 2012. Vol., 1, 720 p. [in Ukr.]
20. Mirchuk O. I. (2017). *Chronicle Essays on the History of the Hetmanate*. Dnipro, 368 p. [in Ukr.]
21. Ohloblin, O. (1960). *On the Legal Nature of the Pereiaslav Agreement of 1654*. New York, 150 p. [in Ukr.]
22. Ohienko, I. (2015). *History of the Rus': Ukrainian Statehood in Ecclesiastical Historiography*. Kyiv, 320 p. [in Ukr.]
23. Orliuk, B. (2019). *Hetman Ukraine and the Russian State: Legal Aspects of Relations (1654–1783)*. Odesa, 304 p. [in Ukr.]
24. Horda, V., ed., et al. (2021). *The Pereiaslav Council of 1654 in National Memory: Collective Monograph*. Kyiv, 456 p. [in Ukr.]
25. Plokhii, S. (2018). *Ukraine: History*. Kyiv, 568 p. [in Ukr.]
26. Prus, V., Kuras, D. (2021). *Legal Status of the Hetmanate after 1654: Theory and Practice*. Kharkiv, 192 p. [in Ukr.]
27. Bilous, L. (2019). *Russian Historical Myths: Deconstruction*: Collection of Articles. Dnipro, 144 p. [in Ukr.]
28. Serednykov, S. (2017). *The Idea of Statehood in Ukrainian Political Thought from Khmelnytsky to Mazepa*. Kharkiv, 256 p. [in Ukr.]
29. Sysoiev, R. (2021). *Moscow-Ukrainian War 1658–1659: From Protectorate to Occupation*. Kharkiv, 320 p. [in Ukr.]
30. Stepiko, M., Vlasiuk, O. (2022). Historical Lessons of the Pereiaslav Agreement for Modern Ukraine. *Ukrainian Studies Almanac*, Issue 28, pp. 89–104. [in Ukr.]
31. *Theses on the 300th Anniversary of the Reunification of Ukraine with Russia: Theses*

- and Materials. (1954). Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union (CC CPSU). Kyiv. [in Rus.]
32. Tretiakovich, I. (2014). Essays on the History of Ukraine XVII–XVIII Centuries. *History of Ukrainian Statehood*: in 5 Vols. Vol. 2. Kyiv, pp. 150–240. [in Ukr.]
33. Ukrainian Institute of National Memory. *Online Publications on the History of State Formation*. [online] Available at: <https://uinp.gov.ua/publikatsiyi> [Accessed: 15 Aug. 2025]. [in Ukr.]
34. Fedoruk Ya. (2014). *Ukrainian-Russian Agreement of 1654: Sources and Interpretations*. Lviv, 278 p. [in Ukr.]
35. *Boplan Chronicle: Testimonies about Ukraine in the 17th Century*. 2019. Kyiv: Tempora, 256 p. [in Ukr.]
36. Shevchuk V. (2019). *Legal History of Ukraine: From the Cossack State to Independence*. Kyiv, 400 p. [in Ukr.]
37. Shvets S. (2016). Pereiaslav Council: International Context and Alternatives. *From the Archives of VUCHK–GPU–NKVD–KGB*. No. 1/2, pp. 78–99. [in Ukr.]
38. Shumlianskyi P. (2017). *Pereiaslav Agreement of 1654: Legal Analysis*. Lviv, 180 p. [in Ukr.]
39. Yakovenko N. (2020). *Parallel World: Studies on the History of Ideas and Notions in Ukraine XVI–XVII Centuries*. Kyiv, 640 p. [in Ukr.]
40. Konopczyński W. (2003). *History of Modern Poland*. Warsaw: Instytut Wydawniczy PAX, Vol. 2, 670 p. [in Pol.]

Summary

LESSONS OF THE PEREIASLAV AGREEMENT FOR UKRAINIAN STATEHOOD: HISTORIOGRAPHY AND UKRAINIAN STUDIES ANALYSIS

Oleksii MASLAK

orcid.org/0009-0001-1183-5164

postgraduate student of RIUS of Taras Shevchenko National University of Kyiv

email: maslak4alex@gmail.com

The relevance of the research. The importance of the stated problem lies in the fact that the understanding of the Pereiaslav Agreement of 1654 in the context of Ukrainian studies makes it possible not only to clarify the real political and legal status of the Hetmanate in its relations with the Muscovite Tsardom but also to actualize the lessons of the past for preserving modern Ukrainian statehood. Imperial and Soviet interpretations presented Pereiaslav as a “reunification”, while the Ukrainian studies approach emphasizes the protectorate nature of the agreement, which was soon blatantly violated. Under the current conditions of the Russia–Ukraine war, the critical reinterpretation of this event is an essential component of information security, national memory, and the identity of the Ukrainian people.

Purpose of the study – to carry out a historiographical and ideological-political analysis of the Pereiaslav Agreement of 1654 through the prism of Ukrainian studies, focusing on the deconstruction of imperial myths and the identification of its lessons for the present.

Conclusions. Pereiaslav Agreement was of the nature of a military-political alliance with elements of a protectorate and not a “reunification”, as propagated for decades in

imperial and Soviet history. Cossack state entered into relations with Moscow as a subject of international law, seeking to secure protection in the war with Poland, but instead became the victim of systemic violations of agreements and gradual incorporation. It has been proven that the historical experience of 1654 serves as a warning: even a partial loss of sovereign rights inevitably leads to the complete loss of independence. The key factors in preserving statehood are the unity of the political nation, the presence of its own army, and the ability to resist external influences. The history of Pereiaslav convincingly demonstrates that the disunity of elites, the lack of a unified strategic vision, and dependence on external allies weaken the state and make it vulnerable to imperial encroachments. It is emphasized that in the conditions of the modern Russia–Ukraine war, the lessons of the 17th century retain exceptional significance: the struggle takes place not only on the battlefield but also in the sphere of historical memory and the information space. Countering Russian historical myths and falsifications, the critical analysis of sources, and the restoration of a national perspective in interpreting Pereiaslav are necessary conditions for defending historical truth and consolidating the independence of modern Ukraine. Thus, the Pereiaslav Agreement should be regarded not as a symbol of the “unity of peoples” but as a historical lesson about the disastrous consequences of compromises with one’s own sovereignty.

Keywords: Pereiaslav Agreement, March Articles, Ukrainian statehood, historiography, Ukrainian studies, Russian–Ukrainian war, imperial myths, national memory.

Отримано редакцією / Received: 03.12.25

Прорецензовано / Revised: 19.12.25

Схвалено до друку / Accepted: 26.02.26